

MODEL SLOVAČKE U PRONALAŽENJU EFEKTIVNIH REŠENJA U PREVAZILAŽENJU EKONOMSKE KRIZE I BRŽI NAPREDAK I RAZVOJ PRIVREDE U SRBIJI

Sazetak: Razvijanje odnosa među državama Zapadnog Balkana i zemalja članica Evropske unije predstavlja važan prioritet. U radu „Model Slovačke u pronalaženju efektivnih rešenja u prevazilaženju ekonomske krize, brži napredak i razvoj privrede u Srbiji“ predstavljeno je iskustvo države Slovačke iz procesa političke i ekonomske transformacije, integracije u EU i NATO, ili etabliranju efikasnog modela regionalne saradnje (Višegradska grupa – V4), što predstavlja za zemlje Zapadnog Balkana, pre svega za Srbiju, veliki doprinos i korisne savete, kako rešiti potencijalne probleme i prevazići komplikacije. Saradnja Srbije i Slovačke je na izuzetno visokom nivou. Primeri, pa i sam model Slovačke, mogu imati jako pozitivan uticaj na prevazilaženje ne samo ekonomske krize, nego i brži ulazak Srbije u EU. Koje su komparativne prednosti Slovačke u odnosu na druge države članice EU? Kakve sličnosti ima Slovačka sa Srbijom? Slična prošlost, razvijena kulturna i privredna saradnja, faktička apstinecija jezičke barijere, slovačka manjina u Srbiji, samo su neki od faktora dobre saradnje ovih dveju država. Strukturalno, ove dve države saraduju pre svega sa aspekata: političko-bezbednosne saradnje, rešavanja problema sa aspekta medunarodne zajednice, ekonomske saradnje i konkretnih rešenja. Razvojna pomoć predstavlja najvažniji faktor podrške ekonomskog i društvenog razvoja zemalja u tranziciji. Slovačka ima kompleksan mehanizam pružanja razvojne pomoći sa tačno preciziranim motivima, ciljevima i prioritetima. Srbija je do ove 2011. godine bila jedna od zemalja koje se u okviru ODA – Nacionalnog programa zvanične razvojne pomoći Slovačke imale prioritet. Dolazak mnogih inostranih preduzeća u Srbiju, moderan način poslovanja, nove tehnologije, interkulturna komunikacija, elektronski biznis, povlače razne promene po pitanju poslovanja, postavljaju nove izazove sa kojima se domaća preduzeća susreću, pa su dobri saveti više nego potrebni.

Ključne reči: ekonomska kriza, saradnja Slovačke i Srbije, razvojna pomoć, efektivna rešenja, razvoj privrede

* Mr Zdenka Dudić, doktorske studije, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, zdenkadudic@yahoo.com

THE MODEL OF SLOVAKIA IN FINDING EFFECTIVE SOLUTIONS TO OVERCOME THE ECONOMIC CRISIS AND THE RAPID PROGRESS AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN SERBIA

Abstract: Developing relations between the countries of Western Balkans and EU member countries is an important priority. The research paper "The model of Slovakia in finding effective solutions to overcome the economic crisis, rapid progress and economic development in Serbia" presents experience of Slovakia with the process of political and economic transformation, EU integration and NATO and establishment of an effective model of regional cooperation (the Visegrad Group – V4). This is for the Western Balkans, primarily for Serbia, a large contribution and helpful advice how to solve problems and overcome potential complications. Cooperation between Serbia and Slovakia is at a very high level. Examples and even the very model of Slovakia may have a very positive impact not only on overcoming the economic crisis, but on the faster integration of Serbia into the EU. What are the comparative advantages of the Slovak Republic in relation to other EU member states? What are the similarities that Slovakia has with Serbia? Similar past, developed cultural and economic cooperation, actual absence of language barriers, the Slovak minority in Serbia are just some of the factors of good cooperation between these two states. Structurally, the two countries cooperate mainly with aspects of political and security cooperation, troubleshooting from the aspect of international community, economic cooperation and concrete solutions. Development aid is one important factor supporting economic and social development of countries in transition. Slovakia has a complex mechanism of providing development assistance with exactly specified motives, goals and priorities. Up to the 2011th Serbia was one of the privileged countries within the ODA – National Slovak official development assistance. Arrival of many foreign companies in Serbia, the modern way of doing business, new technologies, intercultural communication, electronic business have caused a variety of changes in terms of performance and set new challenges in front of local companies, so good advice is more than necessary.

Key words: economic crisis, the cooperation of Slovakia and Serbia, development assistance, effective solutions, economic development

UVOD

Svetska ekonomija nalazi se u najvećoj ekonomskoj krizi posle Drugog svetskog rata. Nijedna država nije pošteđena ovog uticaja. Prema tome, nijedna država nije izolovana i zato su sve članice Evropske unije, naši susedi, sve zemlje sveta i naša država pogodeni ovom ekonomskom krizom. U vreme konjunkture (bum vreme), globalna ekonomija može biti značajan akcelator, a u vreme recesije veliki destabilizator razvoja privrede. Ovo predstavlja ukupnu povezanost svetske ekonomije i trgovine, kao i povezanost na finansijskim tržištima i njihove veze sa realnom ekonomijom.

Slovačka je od devedesetih godina prošla nekoliko ciklusa: mirno se razila od svojih dotadašnjih sunarodnika Čeha, vreme tranzicije i inflacije, od socijalističke države do danas, kad je postala važan član međunarodne zajednice, članica Evropske unije (EU). Pametno je iskoristila svoju geografsku poziciju, unovčila prostor i dobila značajnu

podršku od veoma važnog političkog sistema – Amerike. Pored interkontinentalne podrške, Slovačka je dala veliki značaj evropskim fodovima odakle crpi značajna sredstva, pogotovo otkako je postala članica EU. Veliki pomak Slovaci su napravili u svim strukturama društva, suzbili su korupciju u državnim službama na minimum, mada imaju još nekih poteškoća u istočnim oblastima države, ali uspešno se primenjuju reforme i sprovode zakoni. Od države kakva je bila osamdesetih-devedesetih godina, kad je Srbija bila daleko ispred, ostalo je samo ime jer sada se modernizovala i postala primeran član Evopske unije.

Svetska ekonomska kriza zahvatila je i Slovačku u prvoj godini faze pada privrednog ciklusa. To znači da je 2008. godine u Slovačkoj, i bez uticaja svetske ekonomske krize, došlo do pada privrednog rasta. Stoga je kriza u značajnoj meri doprinela još većem padu jer otvorenost ekonomije, tj. izvoz, i smanjene investicije inostranih partnera povlače dodatne posledice koje produbljuju krizu. Sve ovo ima za posledicu pronalaženje novih mogućnosti i raznih rešenja za prevazilaženje trenutne situacije. Pošto je Slovačka već u periodu 1993–2009. godine imala dva privredna ciklusa, ovaj period predstavlja novi izazov ali i mnoge značajne promene za rešavanje i prevazilaženje ove krize. Veoma bitna stavka je tržište rada koje posle izlaska iz krize može biti najviše zahvaćeno i pogodeno u svim zemljama. Srbija je i pre krize imala dosta problema, nerazvijenu privredu i puno nezaposlenih. Nezaposlenost i tada i sada predstavlja izuzetno veliki problem u Srbiji.

SVETSKA KRIZA I NJEN UTICAJ NA ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST

Tokom 2009. godine, posledice krize osećale su se u svim oblastima realne ekonomije. Kolaps svetske trgovine doveo je do pada tražnje za proizvodima i uslugama, i neizvesnost izazvana krizom na finansijskim tržištima imala je veliki uticaj, što je rezultiralo time da je u mnogim zemljama izazvala veliki broj ozbiljnih makroekonomskih neravnoteža, a jedna od ovih neravnoteža je i visoka stopa nezaposlenosti. U Slovačkoj, pad privrednog rasta u 2008. godini izazvao je pogoršanje na tržištu rada, a ova situacija samo se produbila u 2009. godini. Tabela 1 pokazuje kakva je situacija bila na tržištu rada u periodu 2005–2009. godine u evrozoni i zemljama OECD-a.

Tabela 1. Osnovni pokazatelji tržišta rada u procentima

	2005.	2006.	2007.	2008.		2009.	
				III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal
Zaposlenost							
evrozona	1,1	1,6	1,8	-0,4	-1,1	-3,6	-3,6
OECD	1,3	1,7	1,5	-0,6	-1,0	-4,2	-3,3
Ekonomski aktivna populacija							
evrozona	1,1	0,9	0,9	0,3	0,8	0,3	-0,4
OECD	1,0	1,1	1,0	0,5	0,9	-0,1	0,5

	2005.	2006.	2007.	2008.		2009.	
				III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal
Stopa nezaposlenosti							
evrozona	8,8	8,2	7,4	7,5	7,9	8,8	9,6
OECD	6,6	6,0	5,6	6,0	6,4	7,4	8,3

Izvor: OECD Economic Outlook 85

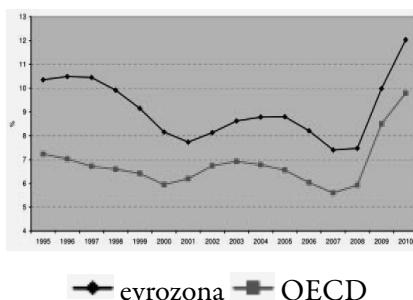
Iz Tabele 1 sledi da će u narednim godinama polovina država članica OECD-a imati dvocifrenu stopu nezaposlenosti. U Srbiji je stopa nezaposlenosti i sada dvocifrena, pa je situacija alarmantna jer se stopa nezaposlenosti za samo pola godine povećala skoro 3%. Tabela 2 prikazuje situaciju na tržištu rada u Srbiji za 2010. i 2011. godinu.

Tabela 2. Stopa aktivnosti, neaktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti

	2010/oktobar		2011/april	
	15 i više godina	Lica radnog uzrasta (15–64 godina)	15 i više godina	Lica radnog uzrasta (15–64 godina)
Nezaposlenost	19,2	20,0	22,2	22,9
Zaposlenost	37,7	47,1	36,2	45,5
Aktivnost	46,7	58,8	46,5	58,9
Neaktivnost	53,3	41,2	53,5	41,1

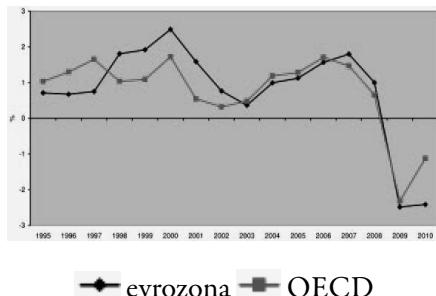
Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Razvoj stope nezaposlenosti u periodu 1995–2010. prikazuje sledeći Grafikon 1, dok je situacija sa stopom zaposlenosti za isti period prikazana Grafikonom 2:

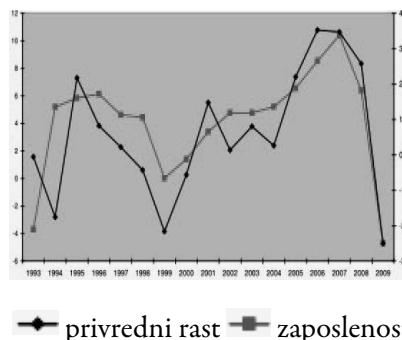

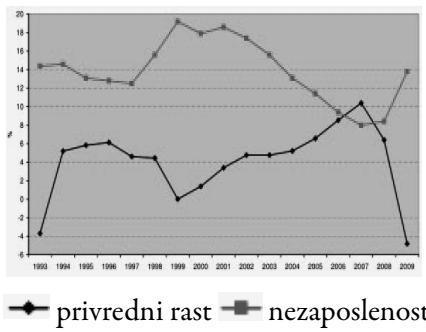
Grafikon 1. Stopa nezaposlenosti 1995–2010. god.¹

¹ OECD Economic Outlook 85

Grafikon 2. Stopa zaposlenosti 1995–2010. god.²

Kako Grafikoni 1 i 2 prikazuju, postoje pozitivni signali oživljavanja privrednog rasta koji se mogu predvideti za naredni period na osnovu ovih podataka, ali i veću stopu nezaposlenosti što će predstavljati važnu prepreku i izazov za većinu članica OECD-a. U zemljama EU stabilna inflacija pre krize usko je bila povezana sa relativno niskom stopom nezaposlenosti. Kao posledica globalne krize dolazi do promena, pa će i stabilna inflacija biti povezana sa većom stopom nezaposlenosti. Mada će se ovaj uticaj odraziti u svakoj državi na drugi način, globalno posmatrano, najveći uticaj osetiće se u evrozoni, dok će manjeg intenziteta biti u SAD-u i Japanu. Godine 2007. i 2008. za slovačku ekonomiju predstavljaju pravi procvat i dižu je na vrh lestvice država EU i OECD, koja beleži najbrži rast, dok 2009. godina Slovačkoj donosi pad privrednog rasta. Sve ovo je posledica otvorenosti slovačke privrede i njene ekstremne zavisnosti od izvoza, jer se svaka promena na svetskom tržištu odražava na njenu ekonomiju. Otuda i nastaje velika poteškoća – povećanje stope nezaposlenosti, jer se smanjuju aktivnosti na tržištu roba i usluga, pa samim tim to povlači veliki privredni pad, što i prikazuje situacija na Grafikonima 3 i 4.

Grafikon 3. Privredni rast i zaposlenost (1993–2009)³² Ibidem³ Izvor: OECD Economic Outlook 85

Grafikon 4. Privredni rast i nezaposlenost (1993–2009)⁴

Privredni rast predstavljen je rastom (padom) realnog BDP-a, a to je glavni makroekonomski indikator povećanja (smanjenja) ekonomskih aktivnosti na tržištu roba i usluga. Povećanje (smanjenje) ovih aktivnosti ima za posledicu povećanje (smanjenje) tražnje za radnom snagom, što predstavlja poboljšanje (pogoršanje) situacije na tržištu. Sa slike vidljivo je da je slovačka ekonomija u periodu 1993–2009. godine imala više privrednih ciklusa. Prvi ciklus počeo je 1993. godine, najveći privredni rast zabeležen je 1996. godine, a završen 1999. godine. Ovo je za Slovačku bio period tranzicije, gde je nestalo centralno planiranje i tržište. Drugi privredni ciklus je počeo 2000. godine, a njegova kulminacija 2007. godine. Ovaj ciklus 2000–2004. godine karakterisalo je restrukturisanje i reforme, konsolidovali su se tržišni mehanizmi i nastali pravi preduslovi za konkurentnu ekonomiju Slovačke. U ovom periodu, bila je prisutna visoka stopa nezaposlenosti koja je bila povezana kako sa visokom tako i sa niskom stopom inflacije, a to znači da u ovom periodu stopa nezaposlenosti nije imala uticaja na inflaciju i obrnuto. Treći period 2005–2008. godine je period u kome je krenuo privredni rast Slovačke, ali isto tako i početak uticaja svetske ekonomske krize.

EFIKASNOST MERA ZA PREVAZILAŽENJE KRIZE

Aktivnosti Slovačke vlade kao odbrane privrede Slovačke protiv svetske ekonomske krize bile su preduzete u trećem kvartalu 2008. godine. Slovaci su do sada primenili više od šezdeset pet mera, koje pokrivaju širok spektar aktivnosti. Od boljeg iskorišćavanja fondova EU, kroz mere podrške ekonomskih aktivnosti i očuvanja radnih mesta sve do donošenja i stvaranja novih zakona.

Sa perspektive tržišta rada, mere koje su doneli mogu se podeliti na:

- mere koje imaju direktni uticaj na otvaranje novih radnih mesta i nezaposlenosti

⁴ Ibidem

- mere koje utiču na zaposlenost i nezaposlenost indirektno.

Prva grupa mera usmerena je na aktivnu radno sposobnu populaciju, i to su obično intervencije koje imaju za cilj podršku zaposlenosti, povećanje fleksibilnosti radne snage za vreme nezaposlenosti i brže vraćanje na radna mesta i slično. Druga grupa mera predstavlja povećanje aktivnosti u domaćoj privredi, čime će se povećati tražnja za radnom snagom i to će uticati na rast. Ove mere mogu biti usmerene na stanovništvo (povećanje korišćenja raznih olakšica, povećanje bonusa zaposlenih i slično) i na preduzeća (podrška izvozu, razni projekti za razvoj infrastrukture, poboljšanje uslova za finansiranje), kao i na poslovno okruženje (smanjenja administrativnih opterećenja, poboljšanje poreskog sistema). Tačno i kompleksno analiziranje korisnosti obe grupe mera, praktično je nemoguće. Mada dosadašnji razvoj situacije pokazuje da su primenjene mere uticale na smanjenje stope nezaposlenosti već u 2009. godini, što beleži i privredni rast u 2010., i da je situacija bolja nego pre uvođenja ovih mera protiv svetske ekonomske krize, što se i u 2011. godini primenom istih da očekivati. Neke od mera koje je Vlada Republike Slovačke donela, a koje su imale najveći uticaj na smanjenje stope nezaposlenosti su:

- doprinos za podršku održavanja zaposlenosti
- doprinos za podršku otvaranju novih radnih mesta
- doprinos na plate zaposlenih
- doprinos u promovisanju samozapošljavanja
- doprinos samozaposlenih u preradi poljoprivrednih proizvoda i trgovine
- doprinos mobilnosti radne snage.

Još neke od mera koje je Vlada Republike Slovačke donela su:

Kratkoročne mere:

- podrška automobilskoj industriji i potrošačima kroz subvencije
- program podrške većeg korišćenja biomase i solarne energije u domaćinstvima;
- program Obnovimo svoju kuću (kulturne ustanove, spomenike)
- realizacija projekta SLOVSEFF 2 (povećanje energetske efikasnosti, ovakvi projekti se sprovode i u Danskoj, Nemačkoj i Portugaliji)
- mere za razvoj infrastrukture (izgradnja puteva)
- razne mere iskorišćavanja finasija iz evropskih fondova i njihovo maksimalno korišćenje (mere za poboljšanje naučnoistraživačkog rada, mere za

poboljšanje konkurenčne pozicije i privredni rast, podrška izvozu, podrška MSP, efektivnost *Exim banke*, podrška raznim projektima, povećanje socijalne pomoći).

Srednjoročne i dugoročne mere:

- pozitivne promene u poslovnom okruženju i poreskim pitanjima
- podrška za poslovno istraživanje, razvoj i primenjena istraživanja
- mere i programi za podršku malim i srednjim preduzećima
- praćenje rizika za ponavljanje krize
- smanjenje administrativnih troškova
- poboljšanje zakona
- ujedinjenje poreskih, carinskih i doprinosa za socijalno osiguranje
- uvođenje olakšica poslovanja za mala i srednja preduzeća
- pojednostavljanje regulatornog i institucionalnog okvira za formiranje cena
- unapređenje i povećanje efikasnosti politike konkurentnosti.

Pošto su događaji na tržištu povezani, može se pretpostaviti da će pozitivan efekat protivkriznih mera imati veliki uticaj. Pošto je svetska privreda doživela neznatan oporavak, samim tim, može se očekivati da ekonomija Slovačke i u 2011. godini počne da raste. Međutim, ovaj porast biće blag jer će zavisiti od intenziteta obnove međunarodnog tržišta, zbog toga što izvoz igra najvažniju stavku u oporavku privrede. Godina 2012. će sa velikom verovatnoćom biti godina u kojoj će realan BDP biti iznad nivoa, koji je ovaj pokazatelj imao 2008. godine. Porast privrede je očekivan, ali je i očekivano povećanje inflacije. Na sve ovo utiče svetsko tržište i cene. Privredni rast neće biti dovoljan da ima za posledicu povećanje zaposlenosti, tj. poboljšanje na tržištu rada. Ova stopa zaposlenosti 2011. još uvek je ispod nivoa stopе zaposlenosti iz perioda 2005–2008. godine, iako se predviđa da će se stopa nezaposlenosti 2012. godine smanjiti. Očekivan nivo koji je bio pre krize, a koji se tiče ekonomije Slovačke, može se očekivati na osnovu ovih pokazatelia tek posle 2012. godine. Događaji koji su se desili na svetskom tržištu 2009. godine porede se sa posleratnim periodom, kako u SAD-u tako i u evrozoni.

Kako ne postoji mogućnost uticaja na međunarodno tržište, glavna stavka Vlade Republike Slovačke bila je da razradi strategiju razvoja domaćeg tržišta kao glavne pretpostavke stimulacije za buduće poslovno okruženje i pružanje rešenja, kao odgovor na širenje globalne svetske recesije i njenog uticaja na Republiku Slovačku. Ova strategija treba da pruži konkretna rešenja i mere, koje bi trebale da uguše uticaj svetske krize

i njen uticaj na Slovačku, ali isto tako i da je pripreme za oživljavanje njene ekonomske aktivnosti.

Kriza je uticala i na fiskalnu politiku, pa tako, da bi uspostavili makroekonomsku ravnotežu prioritet je uvođenje mera štednje, kao i donošenje novih zakona za period 2010–2012. godine. U slučaju Slovačke, u studiji za prevazilaženje krize razrađene su jake i slabe strane, šanse i opasnosti (SWOT analiza), gde je navedeno da je jaka strana zdrav bankarski sektor, jer ima konzervativan stav prema riziku. Slaba strana Slovačke je zavisnost od drugih država, jer izvoz predstavlja 87% u udelu BDP-a, a od toga više od 85% izvoza usmereno je u zemlje EU. U okviru EU, Slovačka je visoko iznad proseka država sa otvorenom ekonomijom. Šanse za stimulaciju domaćeg tržišta, Slovačka ima u okviru korišćenja finansijskih fondova EU, kao što su: razni investicioni projekti, izgradnja auto-puteva, izgradnja dodatnih blokova nuklearne elektrane Mochovce i slično. Opasnosti koje su prepreka Slovačkoj su to što ima jako mali uticaj na kreiranje politike Evropske centralne banke.

Uspeh spoljne politike Republike Slovačke u 2011. godini zavisi od nastavka konsolidacije unutrašnje i ekonomske politike države. U promenljivom globalnom okruženju, Slovačka je čvrsto usidrena i važnija nego ikad za Evropsku uniju i NATO. Paralelno sa sprovođenjem ekonomskih reformi i podrške budžetskih reformi za ekonomski razvoj, EU će težiti da se poveća njen uticaj u svetu, učešćem u rešavanju globalnih izazova i primenom novih alata i funkcija u okviru Ugovora iz Lisabona. Transatlantske veze, strateška ekspanzija i jačanje partnerstva predstavljaju važne elemente spoljne politike EU. Godina 2011. je prva godina implementacije zaključaka Lisabonskog samita NATO-a. Slovačka je fokusirana na produbljavanje uspešne regionalne saradnje i za preostalih šest meseci predsedavanja Višegradske četvorkom (V-4), fokusira se na ispunjavanje programa na svim segmentima. Dobra bilateralna saradnja sa nekadašnjim sunarodnicima Česima na visokom je nivou. Dobra politička saradnja sa Poljskom i razvoj korektnih odnosa sa Mađarskom, kao i prijateljska saradnja sa Ukrajinom su ciljevi međunarodne politike u 2011. godini, koje je Slovačka kreirala. Što se tiče saradnje sa zemaljama EU, kreirana je strategija ciljeva Evropa 2020, kao što je kreiran i finansijski plan za period 2014–2020. godine. Saradnja Slovačke sa glavnim partnerom – Nemačkom – ima veliki značaj, kao i odnosi sa Velikom Britanijom, Francuskom i Rusijom, ali i zemljama Azije, Amerike, Bliskog i Srednjeg istoka.⁵

Mnoge multinacionalne firme prisutne su u Slovačkoj. Ovakve firme u svojim „ćerka kompanijama“ proizvode jednake proizvode, tj. pružaju jednake usluge kao i domaće firme, pa je za menadžment domaćih preduzeća veliki izazov izjednačiti konkurenčiju ili je čak preći u kvalitetu, ceni i slično. U poslednje vreme, dosta kompanija sa sedištem

⁵ Detaljan prikaz fokusa međunarodne politike Slovačke za 2010. i 2011. godinu, [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/\\$File/Zameranie_ZP_2010.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/$File/Zameranie_ZP_2010.pdf) i [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_17E114E56CC_A5135C1257864004F98EC_SK/\\$File/Zameranie_zahraničnej_politky_SR_na_rok_2011.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_17E114E56CC_A5135C1257864004F98EC_SK/$File/Zameranie_zahraničnej_politky_SR_na_rok_2011.pdf)

u Slovačkoj menja se u multinacionalne kompanije. Jedan takav primer je i kompanija *Matador Puchov*, koja je sa ruskim partnerom u Omsku izgradila partnersko preduzeće za proizvodnju guma. Zajedničko ime za to preduzeće je *Omsksina*. Ovo preduzeće primenjuje izvanrednu tehnologiju firme *Matador Puchov*, sa jeftinom radnom snagom u Omsku, a proizvode sada plasiraju na tržište Rusije i okolnih država.

Još jedan važan faktor na koji treba obratiti pažnju, kada su države okrenute širenju i plasiranju svojih proizvoda van granica svoje zemlje, jesu socijalne i kulturne razlike između država. Slovačka je po izlasku iz tranzicije poseban značaj pridala etičkom i menadžerskom vladanju. Na primer, u Meksiku, menadžer neke kompanije daje mito trojici funkcionera i time sopstvenom projektu obezbeđuje prolaznost. Ova praksa normalna je u Meksiku kao i u mnogim nerazvijenim državama, iako se smatra neetičkom, a u SAD-u i nelegalnom. Mada ima država gde postoje jaka preduzeća sa privatnim kapitalom u kojima je dozvoljeno da sponzorišu političke partije, izborne kampanje i kandidate, u SAD je to zabranjeno. U današnje vreme, praksa je da u gotovo svim preduzećima u Slovačkoj, koja je dala vidne uspešne rezultate, postoji pisani etički kodeksi ponašanja zaposlenih koji usvaja top menadžment firme. Na primer, kodeks firme *Relocation s.r.o.* ima u svom kodeksu pravilo da radnik nikada ne sme da primi novac ili nešto što bi uticalo na saradnju, kao i da je bezbednost podataka o klijentu poslovna tajna koja se ne sme zloupotrebiti i slična pravila.⁶

SARADNJA SLOVAČKE I SRBIJE

U Bratislavi je u junu 2011. godine potpisana protokol koji predviđa bolju ekonomsku saradnju Slovačke i Srbije u oblastima: infrastrukture i saobraćaja, energetike, poljoprivrede i u drugim oblastima, kao i povećavanje robne razmene. Nakon potpisivanja protokola sa Četvrtog zasedanja Mešovite komisije za ekonomsku saradnju Srbije i Slovačke, istaknuto je da će privrede dve zemlje krenuti sa novim vidovima saradnje – zajedničkim ulaganjima, kroz kooperacije. Bilateralni ekonomski odnosi uglavnom se zasnivaju na robnoj razmeni (alatne mašine, delovi za motorna vozila, elektroprovodnici, proizvodi crne i obojene metalurgije, poljoprivredni proizvodi) koju karakteriše stalni rast, ali i veliki trgovinski deficit na srpskoj strani. Ukupna robna razmena između Srbije i Slovačke je tokom 2010. iznosila 438.400.000 evra, što je povećanje od 44% u odnosu na 2009. godinu. Izvoz iz Srbije bio je veći za 64,3% i iznosio je 131.300.000 evra, a uvoz iz Slovačke takođe je bio veći za 17,7 % i iznosio je 307.100.000 evra. Od januara do aprila 2011. godine ukupna robna razmena Srbije i Slovačke iznosila je 122.500.000 evra, što predstavlja povećanje od 21,8% u odnosu na isti period prešle godine.

Prema podacima Narodne banke Srbije, ukupna vrednost neto direktnih ulaganja iz Slovačke, u periodu od 2000. do 2010. iznosila je 111.900.000 dolara, što ovu

⁶ Piskanin, Rudz, Bajzikova, Sulikova, Sajgalikova, Wojcak (2010: 110)

srednjoevropsku zemlju svrstava na 18. mesto stranih investitora u Srbiji. Slovačka je 2008. godine, u cilju bržeg razvoja ekonomske saradnje sa Srbijom, osnovala Slovačko-srpsku trgovinsku komoru, sa sedištem u Bratislavi, koja svojim radom pomaže svim zainteresovanim privrednicima u obe zemlje da u što kraćem roku nađu partnere. Najveće mogućnosti za saradnju su u oblastima: energetike, saobraćajne infrastrukture, biotehnologije, mašinogradnje i elektrotehnike. Srbija je do 2011. godine bila jedna od zemalja koja je u okviru ODA – Nacionalnog programa zvanične razvojne pomoći Slovačke, imala prioritet. Od 2003. godine, u Srbiji su realizovana 103 razvojna projekta ukupne vrednosti 9.900.000 evra. U 2010. godini podržani su projekti usmereni na prenošenje iskustva i znanja iz oblasti tranzicije i podrške procesu integracije u EU.

ZAKLJUČAK

Današnje vreme mnogo se puno razlikuje od vremena s kraja XX veka, jer se proces globalizacije veoma brzo širi. Porastao je broj multinacionalnih kompanija, a uspešnost država meri se po uspešnosti privrede i poslovanju njenih preduzeća. Neka preduzeća posluju kratkoročno, dok se druga neprestano menjaju, prate promene i osluškuju tržište, boreći se sa konkurenjom. Najteže je onima koji upravljaju preduzećima, jer od njih se zahteva da su uvek u korak sa dešavanjima vezanim za donošenje novih ili menjanje postojećih obrazaca ponašanja, normi, inovacija, jer zakasnela odluka je ista kao i pogrešna odluka.

Srbija je zemlja koja je počela da prolazi kroz velike transformacije, ne samo privrede nego i celog državnog sistema. Na početku je velikih promena, koje bi trebale da dovedu do boljštaka i prosperiteta države, pa i do njenog ulaska u EU. Međutim, tok tih promena nije na nivou željenog. Preduzeća koja su nekada dobro poslovala, posluju sa gubitkom i zatvaraju se, jer ih pogađa finansijska kriza, ili nisu u toku sa vremenom, zahtevima i tražnjom tržišta, ne modernizuju se i ne uvode inovacije u svoje poslovanje, ili ne menjaju strategiju svog poslovanja. Mora se pribeti modernizaciji i rekonstrukciji poslovanja, transformaciji socijalističkog sistema u kapitalizam. Srpska privreda i preduzeća trenutno se nalaze u poziciji kad moraju da sagledaju da li je bolje krenuti iz početka ili se transformisati. I tada se postavljaju pitanja: kako i šta menjati, kakve strategije koristiti da bi se povećala konkurentnost preduzeća u Srbiji, šta treba raditi po pitanju opstanka preduzeća, koja su zapala u krizu itd. Takođe, postavljaju se i pitanja: da li nove tehnologije utiču na produktivnost i da li je njihovo uvođenje ono što srpska preduzeća treba da preduzmu, čemu treba da pridaju poseban značaj i ulože finansijska sredstva, da li je to rešenje, koje bi ublažilo postojeću krizu i lakši prolazak kroz tranziciju.

Na tržištu ne postoje dva potpuno ista preduzeća, kao ni države – svaka država je drugačija. Okruženje u kojem se živi, samim tim i poslovanje koje se iz dana u dan modernizuje, neprekidno se menja. Sve to donosi nove izazove i nove probleme. Kao i u mnogim razvijenijim zemljama, i u Srbiji se oseća još veći uticaj svetske globalne

krize. Ne postoji adekvatan primer koji daje pozitivne rezultate u jednoj državi, a koji se može kopirati i primeniti u drugoj kako bi dao te iste rezultate. Mogu se jedino prilagoditi i iskoristiti određeni delovi koji su slični za te države i koji bi mogli da daju najbolja rešenja u što dužem vremenskom periodu. Kao i prijateljska zemlja Slovačka, Srbija treba da iskoristi generalno dobru geografsku poziciju, mnoga prirodna bogatstva koja poseduje, i da na primeru zemalja koje su ranije prošle ove faze izvuče brzu pouku i najbolja rešenja, i da adekvatno deluje.

LITERATURA

- [1] „Svetski ekonomski forum“, <http://www.weforum.org/en/index.htm>, rangiranje država, <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>
- [2] Dudić, Z., (2010) *Strategijsko upravljanje kao faktor konkurentnosti i stabilnosti preduzeća*, Novi Sad, Fakultet tehničkih nauka
- [3] Movius, H., Susskind L., (2010) *Firmy, ktoré víťazia*; Bratislava, Eastone Books
- [4] OECD Economic Outlook 85, http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO85_MAIN
- [5] Piskanin, A., Rudy, J., Bajzikova, L., Sulikova, R., Sajglikova, H., Wojcak, E., (2010) *Menadžment – Klasické teorie a moderne trendy*, Bratislava, UK BA Fakulta managmentu
- [6] Stonehouse, G., Hamill, J., Campbell, D., Purdie, T., (2004) *Global and Transnational Business Strategy and Management*, John Wiley & Sons, Inc
- [7] Subhash, C.J, (2000) *Marketing Planning and Strategy*, 6th edition Summary, South-Western Educational Publishing
- [8] Svetska banka i Republički zavod za statistiku Srbije (2006) *Procena tržišta rada*, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>
- [9] Zameranie zahraničnej politiky v SR na rok 2010, [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/\\$File/Zameranie_ZP_2010.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/$File/Zameranie_ZP_2010.pdf)
- [10] Zameranie zahraničnej politiky v SR na rok 2011, [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_17E114E56CCA5135C1257864004F98EC_SK/\\$File/Zameranie_zahranicnej_politiky_SR_na_rok_2011.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_17E114E56CCA5135C1257864004F98EC_SK/$File/Zameranie_zahranicnej_politiky_SR_na_rok_2011.pdf)

Primljeno: 15.09.2011.

Odobreno: 20.09.2011.